

УДК 662:551

Богушевський В.С., д.т.н., Зубова К.М.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНВЕРТЕРНОГО ПРОЦЕСУ ЗА ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ

Розглянута енергозберігаюча технологія (ЕЗТ) конвертерного процесу. Встановлено, що при визначеному хімічному складі чавуна тепловий режим процесу залежить від швидкості зневуглицювання, ступеня допалювання СО до СО₂ та кількості оксидів заліза у шлаку, що, в свою чергу, залежать від відстані фурми до рівня спокійної ванни. Доведено, що процес зневуглицювання є нестационарним, описується інерційною ланкою першого порядку, коефіцієнт передачі й постійна часу якої залежить від періоду плавки й тривалості продувки. Зміна ступеня допалювання СО до СО₂ також описується інерційною ланкою. Наведені чисельні значення коефіцієнтів рівнянь, що описують конвертений процес з ЕЗТ. Математична модель процесу як об'єкта регулювання описана нестационарною коливальною ланкою.

Наведена математична модель регулювання киснево-конвертерного процесу може бути реалізована на базі ПД-регулятора або регулятора з нечіткою логікою.

Модель, киснево-конвертерний процес, регулятор, передаточна функція.

Вступ

У сучасних умовах розвитку металургійного виробництва достатньо актуальними являються задачі по розробці ресурсозберігаючих технологічних режимів виплавки сталі, теоретичних і практичних аспектів нових енергозберігаючих способів продувки сталеплавильної ванни технологічним газом та підвищення ефективності теплової роботи печей.

Одним із шляхів зниження витратних показників є утилізація фізичної та хімічної енергії газів, які відходять із конвертера. Використання частини конвертерного газу, який утворився, у якості палива в порожнині конвертера для нагріву металевого брухту дозволить збільшити частку брухту у шихті [1].

Найбільш розповсюдженим способом збільшення ступеня допалювання СО у порожнині конвертера є регулювання відстані фурми над рівнем спокійної ванни [2]. Незважаючи на багато досліджень в цьому напрямку на даний момент відсутня аналітична модель регулювання процесу за енергозберігаючою технологією (ЕЗТ) [3 – 5], що звужує можливість застосування сучасних методів регулювання.

Наведені в статті дослідження проводились в Національному технічному університеті України «КПІ» по темі «Модель і система керування конвертерною плавкою по енергозберігаючій технології», Державний реєстраційний номер 0112U003476.

Постановка задачі

Метою досліджень є створення моделі регулювання конвертерного процесу в режимі ЕЗТ шляхом знаходження оптимального значення ступеня допалювання СО в порожнині конвертера і підтримання цього режиму в процесі продувки.

Результати досліджень

Із балансового рівняння витрати дуття на продувку [6] маємо

$$v_C = \frac{v\gamma_1(1-\gamma_2) - v_{O_2Si} - v_{O_2Mn} - v_{O_2Fe} - v_{O_2P}}{\left(\frac{22,4}{24} + \gamma_{CO_2} \frac{22,4}{24}\right)10^3}, \quad (1)$$

де v_C – швидкість зневуглицювання, т/хв.; v – інтенсивність подачі дуття, м³/хв.; γ_1 – вміст кисню у дутті; γ_2 – умовно-постійна величина, яка характеризує втрати кисню; v_{O_2Si} , v_{O_2Mn} , v_{O_2Fe} , v_{O_2P} – відповідно інтенсивність витрати кисню на окиснення силіцію,

мангану, заліза і фосфору, м³/хв.; γ_{CO_2} – ступінь окиснення вуглецю до CO_2 у порожнині конвертера.

Як відомо [7] величини γ_{CO_2} і FeO є функціями відстані фурми до рівня спокійної ванни

$$\gamma_{\text{CO}_2} = [10,2(H - 1,5)^2 + 3,1] \cdot 10^{-2}; \quad (2)$$

$$\text{FeO} = 16,34H - 5,63, \quad (3)$$

де H – відстань фурми до рівня спокійної ванни, м; FeO – вміст окису заліза в шлаку, перерахованому на його закис, %.

Із (3) знайдемо величину $v_{\text{O}_2\text{Fe}}$

$$v_{\text{O}_2\text{Fe}} = m_{\text{ч}} \gamma_{\text{ш}} \frac{16}{72} \cdot \frac{22,4}{32} \text{FeO} \tau_{\text{п}}^{-1} \cdot 10, \quad (4)$$

де $m_{\text{ч}}$ – маса чавуну, $\gamma_{\text{ш}}$ – частка шлаку від маси металу; $\tau_{\text{п}}$ – середня тривалість продувки, хв.

Підставляючи (3) в (4) і приймаючи, що для 160-т конвертера $m_{\text{шл}} = 0,1$, а $\tau_{\text{п}} = 20$ хв., отримуємо

$$v_{\text{O}_2\text{Fe}} = 160 \cdot 0,1 \cdot \frac{16}{72} \cdot \frac{22,4}{32} \text{FeO} \frac{1}{20} \cdot 10 = 1,25 \text{FeO}. \quad (5)$$

Підставляючи (3) в (5) знаходимо зв'язок між інтенсивністю витрати кисню на окиснення заліза і відстанню фурми до рівня спокійної ванни

$$v_{\text{O}_2\text{Fe}} = 20,42H - 7,04. \quad (6)$$

Підставляючи (2) і (6) в (1) отримуємо

$$v_{\text{C}} = \frac{v\gamma_1(1 - \gamma_2) - v_{\text{O}_2\text{Si}} - v_{\text{O}_2\text{Mn}} - 20,42H - v_{\text{O}_2\text{P}} - 7,04}{\frac{22,4}{24} \{1 + [10,2(H - 1,5)^2 + 3,1] \cdot 10^{-2}\} \cdot 10^3}. \quad (7)$$

В загальному вигляді залежність можна представити як

$$v_{\text{C}} = \frac{\alpha_0 - 20,42H}{0,93[1,031 + 0,102(H - 1,5)^2] \cdot 10^3}. \quad (8)$$

Коефіцієнт α_0 змінюється протягом продувки: для першої частини продувки, коли вигоряють домішки чавуну, він збільшується відповідно зменшення швидкості вигорання домішок, для другої, коли швидкості окиснення силіцію, мангану і фосфору й відповідно витрати кисню на ці реакції наближені до нуля, визначається тільки інтенсивністю і хімічним складом дуття, в кінцевому періоді продувки знову зменшується, відповідно із зростанням у цей період кількості кисню, що йде на реакції окиснення заліза і допалення CO до CO_2 . Тривалість першого періоду становить 0,25 тривалості продувки, третій починається з 0,8 тривалості продувки. При інтенсивності подачі дуття 400 м³/хв., і $\gamma_1 = 0,995$, а $\gamma_2 = 0,99$, масі чавуну 125 т, вмісту в чавуні силіцію 0,8 %, мангану 0,6 %, фосфору 0,08 %, зміну коефіцієнта α_0 в першому періоді, що для 160 тонного конвертера закінчується на 5 хвилині, можна представити рівнянням

$$\alpha_0(\tau) = 173,23 + 72,933\tau - 7,9434\tau^2 + 0,3797\tau^3, \quad (9)$$

де τ – тривалість продувки, хв.

Графічно залежність має вигляд (рис. 1).

У другому періоді отримуємо (рис. 2)

$$v_{\text{C}} = \frac{386,98 - 20,42H}{[0,96 + 0,095(H - 1,5)^2] \cdot 10^3}. \quad (10)$$

Коефіцієнт α_0 при цьому постійний і дорівнює 386,98.

У третьому періоді коефіцієнт α_0 знаходимо з рівняння

$$\alpha_0(\tau) = 386,98 - 109,038(\tau - 16) + 11,8748(\tau - 16)^2 - 0,5677(\tau - 16)^3. \quad (11)$$

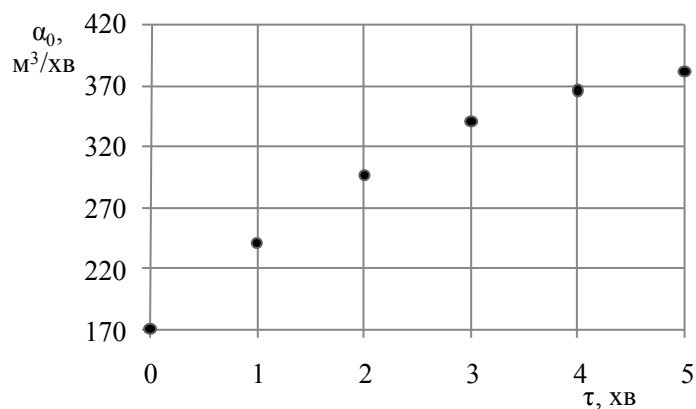
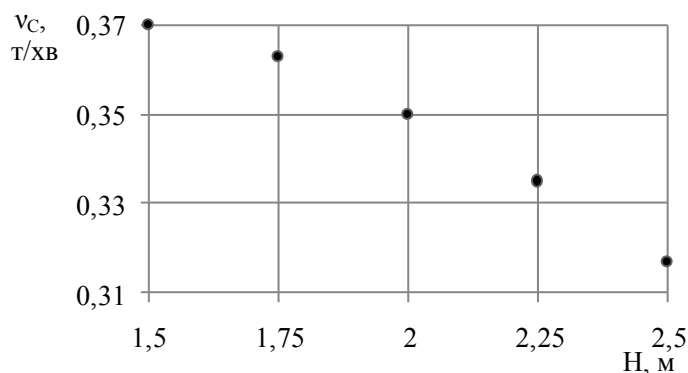
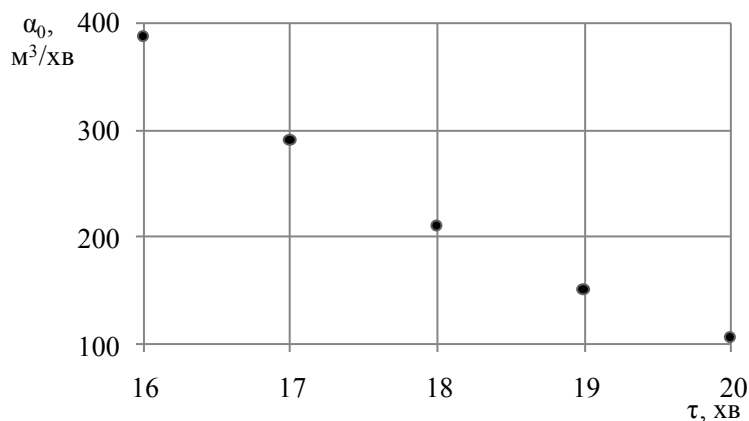

 Рис. 1. Залежність коефіцієнта α_0 від тривалості продувки у першому періоді

Рис. 2. Залежність швидкості знеуглецювання від відстані фурми до рівня спокійної ванни

Графічно залежність має вигляд (рис. 3).

Перехідний процес зміни v_c від зміни H описується інерційною ланкою першого порядку виду

$$W(s) = \frac{k_{v_c}}{T_{v_c}s + 1}, \quad (12)$$

 Рис. 3. Залежність коефіцієнта α_0 від тривалості продувки у третьому періоді

де k_{v_c}, T_{v_c} – відповідно коефіцієнт передачі по каналу відстань фурми до рівня спокійної ванни – швидкість знеуглецювання, т/(хв · м), і постійна часу, с.

Якщо значення k_{v_c} легко знайти з (9), (10) і (11), то при знаходженні T_{v_c} виникають труднощі, що пов'язані з перехідними процесами у вимірювачі швидкості знеуглецювання. Тому для визначення постійної часу використовували вимірювання тиску газів у перехідному

газоході конвертера [8]. Величина постійної часу виявилися нестационарною і також залежала від періоду плавки. Вона може бути описана функціями:

– для першого періоду

$$T_{vC}(\tau) = 1,143 + 4,4469\tau - 0,4843\tau^2, \quad (13)$$

– для другого –

$$T_{vC} = 11,267, \quad (14)$$

– для третього –

$$T_{vC}(\tau) = 11,267 - 4,4469(\tau - 16) + 0,4843(\tau - 16)^2. \quad (15)$$

Графічно залежність має вигляд (рис. 4).

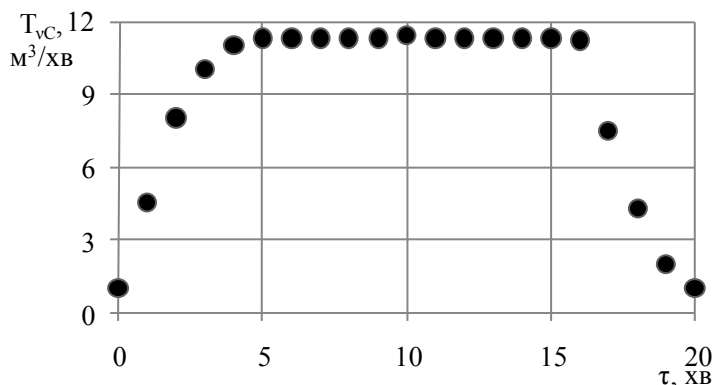

Рис. 4. Залежність постійної часу T_{vC} від тривалості продувки

Зміна швидкості зневуглецювання приводить до зміни ступеня окиснення вуглецю до CO_2 у порожнині конвертера. Цей процес також описується інерційною ланкою першого порядку виду

$$W(s) = \frac{k_{\gamma\text{CO}_2}}{T_{\gamma\text{CO}_2} s + 1}, \quad (16)$$

де $k_{\gamma\text{CO}_2}, T_{\gamma\text{CO}_2}$ – відповідно коефіцієнт передачі по каналу швидкість зневуглецювання – ступінь окиснення вуглецю до CO_2 , хв./т вуглецю і стала часу, с. Тут із (1) $k_{\gamma\text{CO}_2} = 3,33$ хв./т, а за результатами експериментальних досліджень [8] $T_{\gamma\text{CO}_2} = 2,146$ с.

Обидві ланки з'єднані послідовно й передаточна функція системи буде мати вигляд класичної передаточної функції коливальної ланки, в якій вхідна величина відстань фурми до рівня спокійної ванни, а вихідна – ступінь окиснення вуглецю до CO_2

$$W(s) = \frac{k_H^{\gamma\text{CO}_2}}{T_2^2 s^2 + 2\varepsilon T_1 s + 1}, \quad (17)$$

де $k_H^{\gamma\text{CO}_2} = k_{vC} \cdot k_{\gamma\text{CO}_2}$ – коефіцієнт передачі по каналу відстань фурми до рівня спокійної ванни – ступінь окиснення вуглецю до CO_2 , $T_1 = (T_{vC} + T_{\gamma\text{CO}_2})/2\varepsilon$ і $T_2^2 = T_{vC} \cdot T_{\gamma\text{CO}_2}$ – постійні часу; ε – коефіцієнт демпфування, що дорівнює 0,9918.

Коефіцієнт передачі й постійні часу є нестационарними величинами залежними від періоду продувки і в кінцевому рахунку від її тривалості:

– для першого періоду

$$k_H^{\gamma\text{CO}_2}(\tau) = 474,86 + 242,8669\tau - 26,4515\tau^2 + 1,2644\tau^3;$$

$$T_1(\tau) = 1,568 + 2,2418\tau - 0,2442\tau^2;$$

$$T_2^2(\tau) = 2,4529 + 9,543\tau - 1,0393\tau^2,$$

– для другого –

$$k_H^{y_{CO_2}} = 1186,6455;$$

$$T_1(\tau) = 6,7619;$$

$$T_2^2(\tau) = 24,1790,$$

– для третього –

$$k_H^{y_{CO_2}}(\tau) = 1186,6455 - 363,0965(\tau - 16) + 39,5431(\tau - 16)^2 + 1,8904\tau^3;$$

$$T_1(\tau) = 6,7619 - 2,2418(\tau - 16) + 0,2442(\tau - 16)^2;$$

$$T_2^2(\tau) = 24,1790 - 9,543(\tau - 16) + 1,0393(\tau - 16)^2,$$

Для спрощення розрахунків механізм переміщення фурми опишемо передаточною функцією інтегруючої ланки

$$W_M(s) = \frac{k_M}{s}, \quad (19)$$

де k_M – коефіцієнт передачі, c^{-1} .

В цьому випадку вхід системи $u(\tau) = \alpha_1(\tau)$ – задана ступінь окиснення вуглецю до CO_2 , а вихід $x(\tau) = \alpha_2(\tau)$ – відпрацьований системою ступінь окиснення вуглецю до CO_2 , $m(\tau)$ – керуючий сигнал на виході регулятора, а об'єкт керування описується загальною передаточною функцією

$$W(s) = \frac{\alpha_2(s)}{m(s)} = \frac{\alpha}{s(s^2 + bs + a)}, \quad (20)$$

де $b = 2\varepsilon \cdot T_1 / T_2^2$; $a = 1 / T_2^2$; $\alpha = k_H^{y_{CO_2}} \cdot k_M \cdot a = k_H^{y_{CO_2}} \cdot k_M / T_2^2$.

Коефіцієнти a , b і α також залежать від часу продувки і при $k_M = 1$ дорівнюють:

1. Коефіцієнт a (рис. 5):

– для першого періоду

$$a(\tau) = 0,41 - 0,01\tau + 0,00011\tau^2 - 0,000005\tau^3 + 0,0000000008\tau^4;$$

– для другого –

$$a(\tau) = 0,0413;$$

– для третього –

$$a(\tau) = -21,68 + 0,066\tau - 0,000067\tau^2 + 0,00000002\tau^3$$

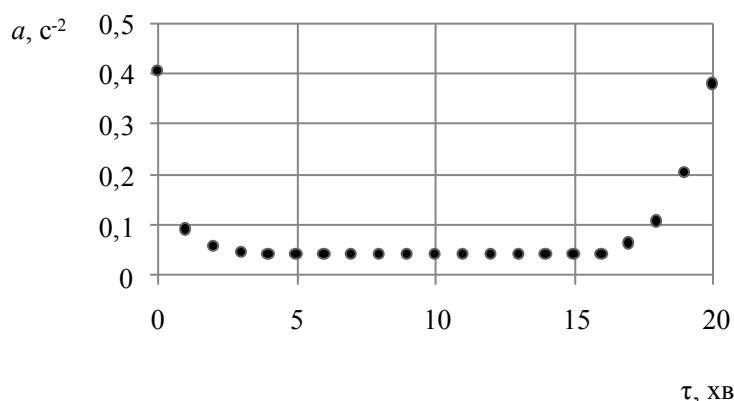

Рис. 5. Залежність коефіцієнту a передаточної функції від тривалості продувки

2. Коефіцієнт b (рис. 6):

– для першого періоду –

$$b(\tau) = 1,27 - 0,021\tau + 0,00026\tau^2 - 0,0000016\tau^3 + 0,0000000005\tau^4 - 0,000000000005\tau^5;$$

– для другого –

$$b(\tau) = 0,5547;$$

– для третього –

$$b(\tau) = -46,99 + 0,14\tau - 0,00015\tau^2 + 0,00000005\tau^3,$$

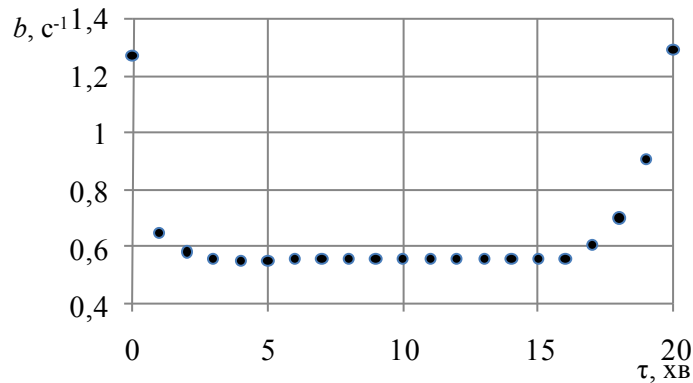

Рис. 6. Залежність коефіцієнту b передаточної функції від тривалості продувки

3. Коефіцієнт α (рис. 7):

- для першого періоду:

$$\alpha(\tau) = 193,6883 - 4,37\tau + 0,053\tau^2 - 0,00031\tau^3 + 0,0000009\tau^4 - 0,000000001\tau^5;$$

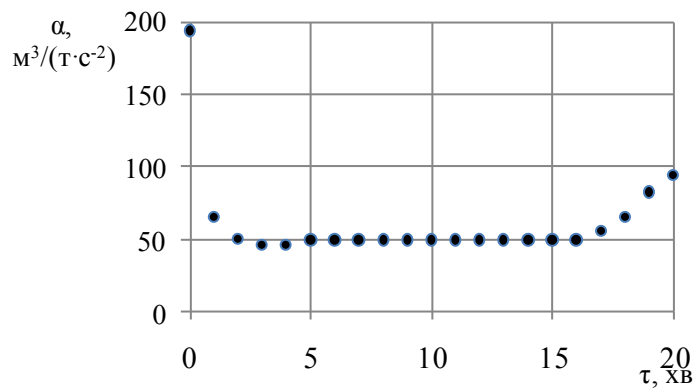

Рис. 7. Залежність коефіцієнту α передаточної функції від тривалості продувки

– для другого –

$$\alpha(\tau) = 49,0775;$$

– для третього –

$$\alpha(\tau) = 4844,52 - 13,36\tau + 0,012\tau^2 - 0,000004\tau^3,$$

Математична модель процесу як об'єкта регулювання описується нестационарною коливальною ланкою, диференційне рівняння якої має вигляд

$$\frac{d^2\alpha_2(\tau)}{d\tau^2} + b(\tau)\frac{d\alpha_2}{d\tau} + a(\tau)\alpha_2(\tau) = \alpha_1(\tau)m(\tau). \quad (21)$$

Реалізація моделі може бути виконана на базі ПІД-регулятора або регулятора з нечіткою логікою [9].

Висновки

Отримані чисельні значення коефіцієнтів передаточної функції регулювання конвертерного процесу в режимі ЕЗТ, що показали нестационарність процесу, яка залежить від часу і періоду продувки. Математична модель процесу як об'єкта регулювання описується нестационарною коливальною ланкою.

Подальші дослідження будуть проводитись в напрямку математичного і фізичного моделювання процесу регулювання з застосуванням різних законів регулювання.

1. Бойченко Б.М., Охотський В.Б., Харлашин П.С.: Підручник / Конвертерне виробництво сталі (теорія, технологія, якість сталі, конструкція агрегатів, рециркуляція матеріалів і екологія). – Дніпропетровськ: РВА „Дніпро-ВАЛ”, 2004. – 454 с.
2. Основи металургійного виробництва металів і сплавів: Підручник / Д.Ф.Чернега, В.С.Богушевський, Ю.Я.Готвянський та ін.; За ред. Д.Ф.Чернеги, Ю.Я.Готвянського. – К.: Вища школа, 2006. – 503 с.
3. Чернятевич А.Г. Новые разработки конструкций кислородных фурм и способов продувки ванны 160-т конвертеров ОАО „АрселорМиттал Кривой Рог” / А.Г.Чернятевич, Е.Н.Сигарев, И.В.Чернятевич//Теория и практика металлургии. – 2010. – № 1 – 2. – С. 31 – 38.
4. Богушевський В.С., Зубова К.М., Сухенко В.Ю. Керування конвертерною плавкою в умовах енергозберігаючої технології // Наукові вісті НТУУ „КПІ”. – 2011. – № 5. – С. 65 – 69.
5. Богушевський В.С., Сухенко В.Ю., Сергеева Е.А. Математическая модель управления дутьевым режимом конвертерной плавки // Известия вузов. Черная металлургия. – 2011. – № 8. – С. 24 – 25.
6. Богушевський В.С., Сергеева В.А., Жук С.В. Динамическая модель управления температурным режимом конвертерной ванны // Металл и литье Украины. – 2011. – № 5. – С. 24 – 28.
7. Богушевський, В. С. Математические модели и системы управления конвертерной плавкой / В. С. Богушевський, Л. Ф. Литвинов, Н. А. Рюмшин, В. В. Сорокин. – К.: НПК “Киевский институт автоматики”, 1998. – 304 с.
8. Богушевський В.С., Рюмшин Н.А., Сорокин Н.А. АСУ ТП производства стали в конвертерах. – К.: Техніка, 1991. – 180 с.
9. Гостев В.И. Нечеткие регуляторы в системах автоматического управления. – К.: „Радіоаматор”, 2008. – 972 с.